พระธรรมเทศนา ๕ กัณฑ์

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

รัฐศุภกิจ (จำเริญ ไกรฤกษ์) ท.จ.

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๕

พระธรรมเทศนา ๕ กัณฑ์

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ (จำเริญ ไกรฤกษ์) ท.จ.

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๕

สาราทานกถา

พระพรหมมุนี (ธมฺมสาร) วัดราชผาติการาม ถวาย
วันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๕

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

ปญฺจหิ ภิกฺขเว วฑฺฒีหิ วฑฺฒมานา อริยสาวิกา อริยาย วฑฺฒิยา วฑฺฒติ สาราทายินี จ โหติ วราทายินี จ กายสฺสาติ.

บัดนี้จักรับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา ในสาราทานกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี โดยสมควรแก่พระราชกุศลราศีทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้บำเพ็ญพระราชทานศพ คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ (จำเริญ ไกรฤกษ์) เป็นส่วนพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณ แก่คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ โดยสมควรแก่กาลสมัย พระมหากรุณาธิคุณทั้งนี้ ย่อมเป็นที่ซาบซึ้งตรึงใจปีติโสมนัสแก่บุตรธิดาของคุณหญิงประเสริฐศุภกิจอย่างล้นพ้นหาที่สุดมิได้

คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ ท่านมีความเคารพนับถือจงรักภักดีในราชสกุลวงศ์เป็นลำดับมา มีโอกาสจะฉลองพระเดชพระคุณได้โดยประการใด ก็รับสนองพระเดชพระคุณโดยความเต็มใจโดยประการนั้น โดยที่สามีของท่านได้ฉลองพระเดชพระคุณรับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทพระมหากษัตริย์เจ้า ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ ก็ได้มีโอกาสรับใช้ฉลองพระเดชพระคุณร่วมกับสามี ตามวาระที่จะฉลองพระเดชพระคุณได้ท่านจึงมีความคุ้นเคย ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาจากองค์พระมหากษัตริย์ และได้รับพระเมตตากรุณาจากเจ้านายหลายพระองค์ตามลำดับมา

ในปัจจุบันนี้ ท่านมีอายุมากชราทุพพลภาพจนถึงจักษุมืดทั้งสองข้าง ไม่ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท แต่บุตรชายของท่านได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท เป็นเครื่องทำความปลื้มใจให้แก่คุณหญิงประเสริฐศุภกิจมากที่สุด ในการที่บุตรได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ เป็นเหมือนได้แทนตัวท่านถวายความจงรักภักดี

ในทางพระพุทธศาสนา คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้บริจาคทรัพย์บำรุงวัดวาอาราม บำรุงพระภิกษุสามเณรบางวัดบางรูป ได้อุปถัมภ์สามเณรให้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมสืบอายุพระพุทธศาสนา และอุปถัมภ์บำรุงด้วยจตุปัจจัยเป็นประจำ เพิ่งงดไม่ได้อุปถัมภ์ให้สามเณรได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา เพราะชราและโรคภัยเบียดเบียน ไม่สามารถจะไปวัดและทำกิจได้ด้วยตนเอง เพียงปีเดียวก่อนแต่นี้เท่านั้น คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ จึงเป็นผู้สมควรรองรับพระมหากรุณาธิคุณอย่างแท้จริง

สังขารร่างกายย่อมแปรปรวนยักย้ายเปลี่ยนแปลงตามลักษณะของสังขตธรรม แต่คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ ได้อาศัยสังขารบำเพ็ญความดีตลอดมา ความดีนั้นเองเป็นแก่นสารแห่งร่างกาย เพราะร่างกายไม่มีแก่นสาร แต่บุคคลอาศัยร่างกายทำความดี จึงชื่อว่าถือเอาสาระจากสิ่งที่ไม่เป็นสาระไว้ได้ ต้องด้วยพระพุทธภาษิตที่ได้ยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นนั้นว่า ปญฺจหิ ภิกฺขเว วฑฺฒีหิ วฑฺฒมานา อริยสาวิกา เป็นต้น ความว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระอริยสาวิกา เมื่อเจริญด้วยธรรมเครื่องเจริญ ๕ ประการ ย่อมเจริญด้วยธรรมเครื่องเจริญ

อันประเสริฐ ชื่อว่าย่อมถือสาระไว้ได้ ย่อมถือส่วนดีแห่งร่างกายไว้ได้ ธรรมเครื่องเจริญ ๕ ประการนั้น คือ สัทธา ๑ ศีล ๑ สุตะ ๑ จาคะ ๑ ปัญญา ๑

ศรัทธานั้น ได้แก่ความเชื่อ ความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นรากฐานให้กระทำความดี ก็ได้แก่เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั่นเอง เมื่อเชื่ออย่างนี้ย่อมเป็นเหตุให้หยั่งเห็นว่าคำสอนในพระพุทธศาสนามีเหตุผล จึงเกิดความเลื่อมใสในคำสอน เมื่อเลื่อมใส ใจก็จะรักความดี เกลียดกลัวความชั่วเป็นปรกติ เมื่อไม่ทำชั่วเป็นปรกติ ทำแต่ความดีเป็นปรกติกายวาจาตลอดถึงใจก็เป็นปรกติ จัดเป็นศีล เมื่อมีศรัทธามีศีลแล้ว ต่อแต่นั้นตั้งใจศึกษาสดับฟัง ค้นคิดไตร่ตรองพิจารณาจนเห็นโทษของความชั่วแน่ชัด เห็นคุณของความดีประจักษ์แก่ใจ จนจำได้คล่องปากเจนใจ พิจารณาเห็นจริงด้วยใจเป็นสุตะ คือการสดับศึกษา ต่อแต่นั้นตั้งใจเลิกละความชั่ว บำเพ็ญแต่ความดี การเลิกละความชั่วเป็นปหานกิจเป็นตัวจาคะ คือการยอมเสียสละ เมื่อใจยอมเสียสละความชั่วใจก็ปลอดโปร่ง ไม่เกาะเกี่ยวติดพันแม้ในพัสดุภายนอก เป็นมุตฺตจาโค มีการสละบริจาคอันตระเตรียมแล้ว ทานสํวิภาครโตยินดีแล้วในการจำแนกแจกปัน มีศรัทธา มีศีล มีสุตะ

มีจาคะแล้ว แต่ถ้าขาดปัญญา ใจก็ไม่แน่นอน สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสสอนให้อบรมปัญญา เป็นประการที่ ๕

ปัญญานั้น คือความรู้ทั่วถึงตามความเป็นจริงในเรื่องของสังขาร อันมีลักษณาการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป จนหายติดพันหลงใหลมัวเมาในเรื่องของสังขาร ปัญญาย่อมเกิดเพราะการประกอบกระทำ เหมือนมีดจะคมเพราะได้ลับไว้ดีแล้วฉะนั้น การศึกษาเล่าเรียนสดับตรับฟังก็เป็นเหตุให้เกิดปัญญาอย่างหนึ่ง เรียกว่า สุตามยปัญญา การขบคิดไตร่ตรองข้ออรรถข้อธรรม ก็เป็นเหตุให้เกิดปัญญาอย่างหนึ่ง เรียกว่า จินตามยปัญญา การกระทำอบรมบ่อย ๆ สม่ำเสมอ ก็เป็นเหตุให้เกิดปัญญาอย่างหนึ่ง เรียกว่า ภาวนามยปัญญา

ธรรม ๕ ประการคือ ศรัทธา ศีล การสดับศึกษา การสละบริจาค และปัญญา แต่ละประการเป็นธรรมเครื่องเจริญปลอดโปร่งใจ สามารถส่งผู้ปฏิบัติให้ลุถึงความเจริญชั้นสูงในพระพุทธศาสนา ศรัทธาก็มีคำสรรเสริญว่า สทฺธาย ตรตี โอฆํ บุคคลจะข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา ศีลก็มีคำสรรเสริญว่า สีลํ พลํ อปฺปฏิมํ ศีลเป็นกำลังหาที่เปรียบมิได้ สีลํ อาวุธมุตฺตมํ ศีลเป็นอาวุธอย่างสูงสุด สีลํ อาภรณํ เสฏฺฐํ ศีลเป็นเครื่องประดับอันประเสริฐ สีลํ กวจมพฺภุตํ

ศีลเป็นเกราะป้องกันอันตรายอย่างน่าอัศจรรย์ดังนี้ การสดับศึกษาก็มีพระพุทธภาษิตสรรเสริญว่า สุตฺวา จ โข ภิกฺขเว อริยสาวโก อกุสลํ ปชหติ กุสลํ ภาเวติ ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกได้สดับแล้ว ย่อมละอกุศลเจริญกุศล ดังนี้ จาคะก็เป็นธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ตามพระพุทธภาษิตเทศนานัยว่า จาคมนุพฺรูเหยฺย พึงเจริญจาคะ ดังนี้ ปัญญาก็สามารถทำผู้ปฏิบัติให้ถึงความบริสุทธิ์ ตามพระพุทธภาษิตว่า ปญฺญาย ปริสุชฌติ คนจะบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา ดังนี้ ท่านผู้ใดมีธรรมเครื่องเจริญ ๕ ประการนี้ ท่านผู้นั้นย่อมได้รับสรรเสริญว่า อาทียติ สารมิเธว อตฺตโน ย่อมถือสิ่งที่เป็นสาระของตนไว้ได้ในโลกนี้ ดังนี้

คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ถือศีลฟังธรรมตามกาลเวลา ได้สละทรัพย์เกื้อกูลประเทศชาติและพระพุทธศาสนาตามสติกำลัง และมีปัญญาในการดำเนินชีวิตไม่ให้พลาดจากหลักธรรม ท่านจึงมีความเจริญไม่ตกต่ำตั้งแต่เบื้องต้นจนอวสานสมัย ท่านจึงสมควรแล้วที่ได้รับพระเมตตาบารมีพระราชทานพระมหากรุณา ด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจพระราชกุศลราศีทักษิณานุปทานกิจ ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญพระราชทานแล้วนี้ จงอำนวยอฏฐมนุญผล สุขประโยชน์แก่คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ (จำเริญ ไกรฤกษ์) ตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ ๔ รูป จักได้รับพระราชทานสวดพระคาถาธรรมบรรยาย โดยสรภัญญวิธี เพื่อเพิ่มพูนอัปปมาทธรรมแก่สมาคม สมควรแก่กาลเวลา

รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนามา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ยุติด้วยเวลา ด้วยประการฉะนี้ ขอถวายพระพร ฯ

ปัญจพลกถา

พระสาสนโสภณ (สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๒๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๕

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ปญฺจิมานิ พลานิ กตมานิ ปญฺจ

สทฺธาพลํ วิริยพลํ สติพลํ สมาธิพลํ ปญฺญาพลนฺติ

บัดนี้จักแสดงพระธรรมเทศนาอนุรูปกุศลทักษิณานุปทานที่บุตรธิดาท่านเจ้าพระยาและท่านผู้หญิงมหิธรบำเพ็ญอุทิศ คุณหญิงจำเริญ ประเสริฐศุภกิจ ในสัตมวารที่สองตามทางพระพุทธศาสนา คุณหญิงจำเริญ ประเสริฐศุภกิจ เป็นญาติผู้ใหญ่แห่งบุตรธิดาท่านเจ้าพระยาและท่านผู้หญิงมหิธร เป็นที่เคารพนับถือมาตั้งแต่เบื้องต้น เมื่อท่านล่วงลับไปบรรดาบุตรธิดาท่านเจ้าพระยาและท่านผู้หญิงมหิธรมีความระลึกถึงท่านจึงบำเพ็ญกุศลอุทิศตามวิถีทางที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงแสดงไว้ว่า เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ แปลความว่าเมื่อระลึกถึงกิจที่ท่านผู้ล่วงไปได้กระทำไว้ก็พึงเพิ่มให้ทักษิณา เมื่อท่านผู้ละไป ดั่งนี้

การบำเพ็ญทักษิณาในพระพุทธศาสนาก็คือการบำเพ็ญกุศลรวมเข้าในทาน ศีล ภาวนา ทานก็คือการสละบริจาค ศีลก็คือความตั้งใจงดเว้นจากภัยเวรต่าง ๆ ทางกาย ทางวาจา ภาวนาคือการทำจิตให้สงบและอบรมปัญญาในธรรมะ การจัดให้มีแสดงพระธรรมเทศนาก็เป็นการอบรมจิตและปัญญาอันเรียกว่าภาวนาดังกล่าว กิจเหล่านี้เรียกว่าเป็นกุศล แปลว่าเป็นกิจของคนฉลาดเรียกว่าเป็นบุญ อันหมายถึงบุญส่วนเหตุ คือเป็นเครื่องชำระฟอกล้างจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด และเป็นบุญส่วนผลคือเป็นความสุขอันเกิดจากความประพฤติดีที่บริสุทธิ์ หรือเกิดจากจิตใจที่บริสุทธิ์นั้น และเมื่อได้ทำสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศลดังนี้ตั้งใจอุทิศส่วนกุศลแด่ท่านผู้ละไป ท่านแสดงว่าย่อมจะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ท่านผู้ละไปตามควรแก่ฐานะ และผู้ที่กระทำบุญกุศลนั้นก็เป็นผู้ไม่ไร้ผลแห่งบุญกุศลที่ตนได้กระทำ ดังนี้ และการกระทำกุศลดังนี้ชื่อว่าได้เป็นการแสดงญาติธรรม คือธรรมะของญาติให้ปรากฏ ดังมีตรัสไว้ว่า โส ญาติธมฺโม จ อยํ นิทสฺสิโต แปลว่าญาติธรรม ธรรมะแห่งญาติ หรือธรรมะที่ญาติพึงปฏิบัติแก่ญาติชื่อว่าได้แสดงแล้ว ดังนี้

คุณหญิงจำเริญ ประเสริฐศุภกิจปรากฏว่าท่านได้ดำรงตนด้วยดีมาตั้งแต่เบื้องต้นโดยตลอด ในฐานะเป็นกุลธิดาท่านก็เป็นธิดาที่ดีของมารดาบิดา ในฐานะเป็นภรรยาก็เป็นภรรยาที่ดีของสามี ในฐานะที่เป็นมารดาก็เป็นมารดาที่ดีของบุตรธิดา และได้ดำรงตนไว้โดยชอบในฐานะอื่น ทั้งนี้ก็กล่าวได้ว่าเพราะท่านได้รับการอบรมด้วยดีมาโดยลำดับ เริ่มตั้งต้นแต่การอบรมด้วยดีในตระกูลจนถึงในธรรมะของพระสัมมา-สัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นแหล่งรวมแห่งความดีความชอบทั้งปวง เพราะฉะนั้นจึงได้ปรากฏว่าท่านได้เป็นผู้มีศรัทธาปสาทะตั้งมั่นในคุณพระรัตนตรัย พอใจรักษาศีลฟังธรรมตามกาลและบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนาในโอกาสต่าง ๆ มาโดยลำดับ เมื่อจะยกธรรมะอันเป็นหลักใจขึ้นแสดงโดยปริยายหนึ่งก็กล่าวได้ว่าเป็นผู้มีธรรมะเป็นพละกำลังทั้ง ๕ ประการ ตามพระพุทธบรรหารที่ตรัสไว้ ดังยกเป็นบทอุเทศเบื้องต้นว่า ปญฺจิมานิ พลานิ ธรรมะเป็นกำลัง๕ประการเหล่านี้ กตมานิ ปญฺจ คืออะไรบ้าง สทฺธาพลํ คือธรรมะที่เป็นกำลังคือศรัทธา๑ วิริยพลํ ธรรมะที่เป็นกำลังคือวิริยะความเพียร๑ สติพลํ ธรรมะที่เป็นกำลังคือสติ ๑ สมาธิพลํ ธรรมะที่เป็นกำลังคือสมาธิ ๑ ปญฺญาพลํ ธรรมะที่เป็นกำลังคือปัญญา ๑ ดังนี้

พละคือกำลังนั้นมีสองอย่างก่อน คือกำลังกายอย่างหนึ่ง กำลังจิตใจอีกอย่างหนึ่ง กำลังกายนั้นก็คือกำลังเรี่ยวแรงของร่างกายเป็นไปตามควรแก่วัยและแก่การรักษาสุขภาพอนามัย เมื่ออยู่ในวัยที่มีกำลังและรักษาสุขภาพอนามัยเป็นอันดีก็มีกำลังทางร่างกายแข็งแรงห่างไกลจากโรคหรือมีโรคน้อยดังที่กล่าวว่าไม่มีโรค อีกอย่างหนึ่งกำลังทางจิตใจหมายถึงจิตใจที่มีกำลังเรี่ยวแรง กำลังกายนั้นเป็นสิ่งที่ต้องหมดไปสิ้นไป เพราะเมื่อมีอายุล่วงวัยแข็งแรง ร่างกายก็เริ่มอ่อนแอ และเมื่อมีโรคบังเกิดขึ้นก็บั่นทอนกำลังกายให้น้อยลงไปอีกจนถึงในที่สุดก็สิ้นกำลังต้องละโลกนี้ไป ส่วนกำลังทางจิตใจนั้นเป็นสิ่งที่อบรมเพิ่มพูนขึ้นได้แม้จะมีอายุมาก มีร่างกายอ่อนแอ มีโรค แต่กำลังทางจิตใจก็อาจจะยังมีแข็งแรงในเมื่ออบรมด้วยดี กำลังทางจิตใจนั้นเมื่อกล่าวโดยทั่วไปก็มีอีกสองอย่างเหมือนกันคือ กำลังที่เป็นส่วนชั่วกับกำลังที่เป็นส่วนดี กำลังที่เป็นส่วนชั่วนั้นก็คือจิตใจที่มีกิเลสเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดกำลัง เช่นมีโลภ มีโกรธ มีหลง ส่งเสริมให้เกิดกำลังก็ทำให้จิตใจมีกำลังแรงเหมือนกัน และอาจจะแรงน้อยหรือแรงมากตามควรแก่กำลังของกิเลสที่มาส่งเสริม ดังผู้ที่มีความโลภมากก็ส่งให้จิต

ใจแรงขึ้นในอันที่จะขวนขวายให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการปรารถนา เมื่อความโกรธบังเกิดขึ้น ความโกรธก็ส่งจิตใจให้เข้มแข็งในอันที่จะทำลายล้าง จนถึงส่งเสริมใจให้ประดิษฐ์เครื่องประหารต่าง ๆ ตั้งแต่ที่เป็นส่วนเล็กน้อยจนถึงที่เป็นส่วนใหญ่มีอำนาจร้ายแรงอาจทำลายได้อย่างร้ายแรง เหล่านี้เรียกว่ากิเลสเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดกำลังใจในอันที่จะคิดจะทำสิ่งทั้งหลายไปตามอำนาจของกิเลสนั้น อีกอย่างหนึ่งกำลังทางจิตในทางดีอันหมายถึงมีธรรมะเป็นเครื่องส่งเสริมใจให้เกิดกำลังในทางที่ดีขึ้น กำลังที่เป็นไปในทางที่ดีดั่งนี้เป็นกำลังที่ประสงค์ในทางพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นสมเด็จพระบรมศาสดาจึงได้ตรัสแสดงธรรมะที่เป็นกำลังไว้ ๕ ประการ

ข้อแรกศรัทธาคือความเชื่อ หมายถึงความเชื่อในวัตถุที่ควรเชื่อ ได้แก่เชื่อในกรรมคือการที่กระทำทางกาย ทางวาจาด้วยมีเจตนาคือความจงใจกระทำ ทำดีก็เป็นกรรมดี ทำชั่วก็เป็นกรรมชั่ว จึงมีกรรมที่ดีหรือชั่ว เชื่อในกรรมก็คือเชื่อว่ามีกรรมดีกรรมชั่วตามที่ตนกระทำหรือตามที่บุคคลกระทำ เชื่อในผลของกรรมก็คือเชื่อว่ากรรมให้ผลตามประเภทกรรมดีที่

ทำไว้ก็ให้ผลดี กรรมชั่วที่ทำไว้ก็ให้ผลชั่ว เชื่อในความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน คือเชื่อว่ากรรมที่ตนกระทำไว้ก็เป็นของตนทั้งที่เป็นส่วนดีทั้งที่เป็นส่วนชั่ว และตนก็จะต้องรับผลของกรรมของตนกระทำ เรียกว่าต้องเป็นผู้รับผิดรับชอบในกรรมของตน ต้องรับผิดในกรรมชั่ว ต้องรับชอบในกรรมดี และเชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เท่ากับเชื่อในความรู้ของครู เมื่อเชื่อในความรู้ของครูก็จะทำให้เชื่อในคำสั่งสอนของครู เมื่อเชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าจะทำให้เชื่อในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า กรรมก็เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าส่วนหนึ่ง ดังที่ตรัสสอนให้พิจารณาเนือง ๆ ว่าเรามีกรรมเป็นของตน เราเป็นทายาทรับผลของกรรม เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ เรามีกรรมเป็นกำเนิด เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ เรามีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย จักกระทำกรรมอันใดไว้ดีหรือชั่ว ก็จักเป็นทายาทรับผลของกรรมนั้นดังนี้ ความเชื่อดังนี้เป็นความเชื่อที่ต้องการในทางพระพุทธศาสนา เมื่ออบรมให้มีขึ้นก็เป็นกำลังใจประการแรกที่จะทำให้มีความเชื่อในกรรม ในผลของกรรม ในความที่สัตว์มี

กรรมเป็นของของตน และในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า จะทำให้เป็นผู้ที่มีความสำนึกรับผิดชอบในกรรมคือการงานของตน และจะทำให้ปฏิบัติเพื่อละกรรมชั่วประกอบกรรมที่ดี ฉะนั้นจึงได้มีพละข้อที่สองอันได้แก่วิริยะความเพียร

คำว่าวิริยะแปลว่าความเพียร ความเพียรนั้นก็ยังเป็นคำศัพท์ เมื่อแปลออกไปอีกก็แปลว่าความเป็นผู้กล้า หมายถึงความเป็นผู้กล้าในอันที่จะละความชั่ว ความเป็นผู้กล้าในอันที่จะทำความดี ความเป็นผู้กล้าดังนี้ก็ย่อมเนื่องมาจากศรัทธาคือความเชื่อข้อแรก เมื่อมีความเชื่อในกรรมดีกรรมชั่วเป็นต้นดังกล่าวก็จะทำให้บังเกิดความกล้าในอันที่จะละความชั่วและในอันที่จะประกอบความดี จะมีความริเริ่ม จะมีการดำเนินและจะมีการบากบั่นกระทำไปตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงที่สุด วิริยะคือความเพียรดังนี้เป็นกำลังใจข้อที่สองที่จะทำให้บุคคลมีความกล้าคือมีจิตใจที่เข้มแข็งในอันที่จะละความชั่วในอันที่จะกระทำความดี แต่ทั้งนี้ก็จะต้องมีสติ จึงได้ตรัสพละข้อที่สามอันได้แก่สติ

สตินั้นก็ได้แก่ความระลึกได้ มีอาการเป็นความรู้ความสำนึก มีหน้าที่ยับยั้งห้ามความผลุนผลันทางจิตใจ เพราะว่า

จิตใจนี้ต้องประสบอารมณ์คือเรื่องทั้งหลายซึ่งเป็นเครื่องยั่วเย้าให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ต่าง ๆ อยู่เสมอ เพราะฉะนั้นถ้ามีสติคือความระลึกได้อันมีอาการเป็นความรู้สำนึกคอยเตือนจิตใจอยู่เสมอว่า คิดอย่างนี้ถูก คิดอย่างนี้ผิด เรื่องเหล่านี้เป็นอารมณ์เครื่องยั่วใจ ถ้าใจไม่หุนหันพลันแล่นไปตามเครื่องยั่วเหล่านี้ก็จะไม่เกิดเรื่องเกิดราว จะมีความสุขความสงบจะไม่เสียการเสียงาน จะไม่เสียความประพฤติ แต่ถ้าสำนึกไม่ได้ก็จะเกิดความหุนหันพลันแล่นไปตามอำนาจของอารมณ์ซึ่งเป็นเครื่องยั่วจิตใจเหล่านั้น ฉะนั้นสติจึงเป็นธรรมะเครื่องรักษาตนอย่างสำคัญ มีอาการเป็นความระลึกได้ เป็นความรู้ เป็นความสำนึกที่คอยเตือนจิตใจ คอยห้ามจิตใจจากความผลุนผลันพลันแล่นหรือความหุนหัน สติจึงเป็นธรรมะที่เป็นกำลังสำคัญ เป็นธรรมะซึ่งรักษาตัวอันใกล้ชิด เป็นประการที่สาม แต่สติจะดำเนินไปได้ดีก็จะต้องมีสมาธิจึงถึงกำลังข้อที่สี่ อันได้แก่สมาธิ

สมาธินั้นได้แก่ความตั้งจิตมั่นอยู่ในทางที่ชอบ และความสงบจิตใจจากอารมณ์ที่ฟุ้งซ่านทั้งหลาย ความตั้งจิตมั่นอยู่ในทางที่ชอบนี้เป็นข้อสำคัญ เมื่อได้อธิษฐานจิตของตนเอง

ตั้งจิตของตนเองไว้ว่าจะรักษาความดี จะดำเนินไปในทางของความดี จะไม่พ่ายแพ้ต่อเครื่องยั่วเย้าทั้งหลาย เมื่อมีความตั้งจิตของตนไว้มั่นในทางที่ชอบดั่งนี้ ก็เรียกว่าเป็นสมาธิอย่างหนึ่ง และเมื่อประสบอารมณ์ก็คอยทำความสงบใจไม่ให้ฟุ้งซ่านไปตามอำนาจของอารมณ์จนถึงหัดจิตใจให้มีความสงบตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์อันเดียวเป็นวิธีทำสมาธิทำจิตให้สงบ ให้ตั้งมั่นอยู่ในทางที่ชอบ ไม่ให้ฟุ้งซ่าน สมาธิดั่งนี้ย่อมเป็นกำลังข้อสำคัญ เป็นประการที่สี่ เป็นสิ่งที่จิตใจจำปรารถนา เพราะจิตใจที่ไม่มีความสงบนั้นเป็นจิตใจที่ไร้สมรรถภาพ จะอ่านหนังสือก็ไม่รู้เรื่อง จะฟังอะไรก็ไม่รู้เรื่อง เพราะจิตไม่สงบไม่ตั้งมั่น ตลอดจนถึงจะพักผ่อนก็ไม่สำเร็จ จนถึงจะนอนก็ไม่หลับ แต่ที่จิตใจมีความสามารถมีสมรรถภาพก็ด้วยอำนาจของสมาธิ จะอ่านหนังสือก็รู้เรื่องรู้ได้ดีและอ่านได้รวดเร็ว ฟังอะไรก็รู้เรื่องตลอดไม่ตกหล่น จะพักผ่อนเมื่อใดก็สามารถจะพักได้ ต้องการจะนอนเมื่อใดก็หลับได้โดยง่าย นี้เป็นอำนาจของสมาธิ ซึ่งสามารถที่จะทำจิตใจให้มีความสงบตั้งมั่น สมาธิจึงเป็นธรรมะที่เป็นกำลังประการที่สี่ แต่ทั้งหมดนี้ก็ต้องอาศัยกำลังข้อที่ ๕ ค้ำจุน สนับสนุนคือปัญญา

ปัญญาได้แก่ความรู้ อันหมายถึงความรู้ที่เข้าถึงสัจจะ คือความจริง บังเกิดจากการเรียนการฟัง การคิดค้นพิจารณา และจากการปฏิบัติอบรม แต่ว่าการเรียนการฟังก็ดี การคิดค้นพิจารณาก็ดี การปฏิบัติอบรมก็ดี ไม่ใช่เป็นตัวปัญญาโดยตรง แต่เป็นเหตุให้เกิดปัญญา ปัญญาจึงเป็นความรู้ที่เป็นตัวผลอันหมายถึงความรู้ที่เจาะแทงมายาทะลุถึงสัจจะ อันจะทำให้บุคคลมีความเห็นชอบตามความเป็นจริง รู้จักสัจจะคือความจริงของกรรม ของชีวิตของโลก ตลอดจนของสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง และเมื่อมีความรู้เข้าถึงสัจจะคือความจริงดั่งนี้ก็จะทำให้เป็นผู้ที่รู้จักบาปบุญคุณโทษประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ทำให้รู้จักบุคคลว่าเป็นคนดีหรือคนชั่ว ทำให้รู้จักบริษัทคือหมู่คนและทำให้รู้จักสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง ไม่เป็นผู้ที่หลงเข้าใจผิด ไม่เป็นผู้ที่ผิดพลาด และเมื่อมีปัญญาดั่งนี้ก็จะทำให้ศรัทธาความเชื่อเป็นศรัทธาที่เป็นญาณสัมปยุต คือประกอบด้วยความรู้เป็นความเชื่อที่ชอบ จะทำให้วิริยะเป็นความเพียรชอบ จะทำให้สติเป็นความระลึกชอบ จะทำให้สมาธิเป็นความตั้งใจชอบ ฉะนั้นปัญญาอันมีลักษณะเป็นความรู้ทั่วถึงเป็นความรู้รอบคอบเจาะแทงเข้าถึงสัจจะคือความจริง จึงเป็นธรรมะที่เป็นกำลังเป็นข้อที่ครบห้า

รวมธรรมะที่เป็นกำลังห้าประการคือ ศรัทธาความเชื่อหนึ่ง วิริยะความเพียรหนึ่ง สติหนึ่ง สมาธิหนึ่ง ปัญญาหนึ่ง ธรรมะที่เป็นกำลังทั้งห้าประการเหล่านี้ ย่อมสนับสนุนจิตใจให้มีกำลังเข้มแข็งเป็นไปในทางที่ดีที่ชอบ เป็นที่เครื่องปราบปรามความชั่วซึ่งตรงกันข้าม ตั้งต้นแต่ปราบปรามกิเลสในจิตใจของตนเอง มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น ปราบปรามกรรมที่ชั่วในจิตของตนเอง ส่งเสริมให้ประกอบกรรมที่ดีที่ชอบอันเป็นบุญเป็นกุศล ทั้งที่เป็นส่วนโลกิยะ คือที่เกี่ยวกับโลก จนถึงที่เป็นโลกุตตระคืออยู่เหนือโลก

คุณหญิงจำเริญ ประเสริฐศุภกิจ ได้เป็นผู้มีศรัทธาปสาทะในพระพุทธาทิรัตนตรัย พอใจในการรักษาศีลฟังธรรม และบำเพ็ญบุญต่างๆ ในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่ตั้งตนไว้ชอบในทางทั้งปวงตั้งแต่เบื้องต้นมาโดยลำดับ จึงกล่าวได้ว่าเป็นผู้ปฏิบัติอยู่ในธรรมะที่เป็นกำลังทั้ง ๕ ประการเหล่านี้ และข้อนี้ในส่วนที่เป็นบุญเป็นกุศลก็จะพึงอำนวยผลตลอดไปถึงในสัมปรายภพ ดังพระพุทธนิพนธ์ภาษิตที่ตรัสไว้ว่า ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ บุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายตลอดจนถึงในสัมปรายะ ด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจกุศลทักษิณานุปทานที่บุตรธิดาท่านเจ้าพระยาและท่านผู้หญิงมหิธรได้บำเพ็ญอุทิศทั้งนี้จงเป็นผลสัมฤทธิแก่คุณหญิงจำเริญ ประเสริฐศุภกิจ โดยฐานะนิยม

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ทั้ง ๔ รูปจะได้สวดคาถาธรรมบรรยายโดยสรภัญญะวิธี เพิ่มพูนอัปปมาทธรรมต่อไป แสดงพระธรรมเทศนา เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้.

ยโสภิวฑฺฒนกถา

พระราชวราลังการ (จิณฺณธมฺโม) วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
อุฏฺฐานวโต สติมโต สุจิกมฺมสฺส นิสมฺมการิโน
สญฺญตสฺส จ ธมฺมชีวิโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒตีติฯ

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนา อนุโมทนากุศลบุญราศีทักษิณานุปทานที่บุตรธิดาและหลาน ในท่านพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ ได้มีสมานฉันท์พร้อมกันบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่คุณหญิงจำเริญ ประเสริฐศุภกิจ โดยฐานะที่เป็นเชษฐบุคคล คือผู้เจริญในสกุลวงศ์หรือเป็นผู้ใหญ่ในสกุลวงศ์ด้วยความเคารพคารวะกตัญญูกตเวทิตาธรรม เป็นเหตุชักนำให้พร้อมใจกันมาบำเพ็ญกุศลอุทิศตามคติประเพณีในทางพระพุทธศาสนาที่แสดงว่า เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพกตมนุสฺสรํ เมื่อมาอนุสรณ์ถึงท่านผู้ทำอุปการะในกาลก่อน พึงบำเพ็ญกุศลอุทิศแด่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้

การกระทำของท่านเจ้าภาพเช่นนี้นับว่า เป็นการปฏิบัติตามคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ข้อหนึ่งว่า ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ การบูชาเคารพท่านผู้ควรบูชาเป็นมงคลอันสูงสุดดังนี้

ก็แหละ คุณหญิงจำเริญ ประเสริฐศุภกิจ นั้น เมื่อยังมีชีวิตอยู่ได้บำเพ็ญกรณียะอันเป็นส่วนอัตตหิตะประโยชน์ และปรหิตะประโยชน์ กล่าวคือ ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นมาโดยสมควร และก็ต้องตกอยู่ในสภาพแห่งสังขารอันเป็นธรรมดาที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสรุปลักษณะแห่งสังขารไว้ว่า อุปาโท ปญฺญายติ มีความเกิดปรากฏหนึ่ง วโย ปญฺญายติ มีความเสื่อมปรากฏหนึ่ง ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ เมื่อตั้งอยู่มีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงปรากฏหนึ่ง นี้เป็นลักษณะของสังขารซึ่งมีอยู่ทั่วกันทุกท่าน แต่สมเด็จพระสัมมา-สัมพุทธเจ้าก็ทรงย้ำหลักชีวิตด้วยพระพุทธภาษิตบทหนึ่งว่า ธมฺเมน ชีวิตํ เสยฺโย ชีวิตของบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมะหรือปฏิบัติธรรมะเป็นชีวิตอันประเสริฐสุด ดังนี้ ก็แหละในชีวิตของบุคคลนั้นก็มุ่งความสุขมีความเจริญ เพราะเหตุนี้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อได้ตรัสรู้อนุตระสัมมาสัมโพธิ-ญาณแล้ว มุ่งเพื่อความดีความเจริญและความสงบสุขของ

บุคคลทั่วไป จึงได้ทรงประกาศพระพุทธศาสนา ทรงแสดง ธรรมให้บุคคลประพฤติปฏิบัติโดยนัยอันหนึ่งที่นำมาแสดงใน วันนี้ชื่อว่า ยโสภิวัฑฒนกถา ด้วยพระพุทธภาษิตที่ยกไว้เป็น บทอุเทศเบื้องต้นว่า อุฏฺฐานวโต สติมโต เป็นอาทิ ซึ่งแปล ความว่า ยศคือความเป็นใหญ่ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้ปฏิบัติธรรม ดังกล่าวนี้คือ อุฏฺฐานะ เป็นผู้หมั่น สติ เป็นผู้มีสติ สุจิกมฺม เป็นผู้มีการงานสะอาด นิสมฺมการี เป็นผู้ใคร่ครวญแล้วจึงทำ สญฺญตะ เป็นผู้สำรวมระวังแล้ว ธมฺมชีวี เป็นผู้มีชีวิตประกอบ ด้วยธรรม และ อปฺปมตฺต เป็นผู้ไม่ประมาท จะได้นำธรรม มาวิสัชนาโดยสังเขปเป็นข้อ ๆ ก็ในพระพุทธภาษิต ทรงแสดง ว่า บุคคลจะเจริญด้วยยศ คือความเป็นใหญ่ก็เพราะประพฤติ ปฏิบัติธรรม

ยศ คือคุณความดีนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนา ท่าน แสดงไว้ ๓ ประการ คือ อิสสริยยศ ยศคือความเป็นใหญ่ เหนือความชั่ว ตรงกันข้ามกับความเป็นใหญ่ใต้ความชั่ว ๑, เกียรติยศ ยศคือชื่อเสียงอันดีที่ฟุ้งไป ๑, บริวารยศ ยศคือ ความเป็นผู้มีบริวารแวดล้อมนับถือ ๑, ยศทั้ง ๓ นี้ เป็นยศ ภายใน คือ เกิดที่บุคคลและอันตนสามารถให้เกิดขึ้นได้ด้วย

ตนเอง ด้วยประพฤติธรรม ๗ ประการ มีอุฏฐานะ ความเป็น ผู้หมั่น เป็นอาทิ

คุณธรรมข้อนี้ เป็นเครื่องพยุงจิต ในการประกอบกิจ มิให้ท้อถอย เมื่อเข้าอุดหนุนในกิจการใด ย่อมทำให้กิจการนั้นแกร่งขึ้น ลักษณะของอุฏฐานะ คือ เป็นอาการที่ไม่ทนนิ่งอยู่ได้ คอยมุ่งแต่จะทำกิจนั้น ๆ ถ้ามีในบุคคล ก็เป็นลักษณะของคนที่ไม่นิ่งดูดาย มุ่งแสวงหาการงานมาทำเพื่อความเจริญ แต่อุฏฐานะนี้ ถ้าบุคคลนำไปประกอบในทางชอบก็ให้สำเร็จวิบุลผล หากนำไปประกอบในทางผิด ผลที่ได้รับก็ตรงกันข้าม ผู้ตั้งอยู่ในอุฏฐานะ ความหมั่นแล้ว เพื่อให้อุฏฐานะ ความหมั่นขยันดำเนินไปในทางที่ชอบ ประกอบด้วยสุจริต จำต้องอาศัยสติเป็นเครื่องคุ้มครองรักษา

สตินั้น คืออาการที่รู้ได้ก่อน ในเมื่อจะทำจะพูด และจะคิด เป็นธรรมะคู่กับสัมปชัญญะ ที่รู้ตัวในขณะทำ ขณะพูด และขณะคิด ผู้ที่ปราศจากสติหรือมีสติน้อย ย่อมมักทำผิด พูดผิด คิดผิด หรือสำคัญตนผิดไปต่าง ๆ ใจที่ขาดสติควบคุม ย่อมแล่นไปในอารมณ์ต่าง ๆ ไม่มีเครื่องยับยั้งว่า อย่างไรควร อย่างไรไม่ควร ส่วนใจอันสติเข้ากำกับ ย่อมรู้จักเพื่อจะยั้งและ

เลือกเอาแต่ส่วนดี บุคคลมีใจอันสติกำกับแล้ว ย่อมประพฤติกาย วาจา ใจ ในทางที่ถูก ทำความดีให้เกิดเป็นผล เมื่อบุคคลถึงพร้อมด้วยสติแล้ว แต่นั้น การงานที่ทำก็สะอาดหมดจด ซึ่งเรียกว่า สุจิกมฺม มีการงานสะอาด

คุณธรรมข้อนี้ หมายถึงการงานที่สะอาด ที่ไปในทางกาย วาจา และใจ ที่เป็นไปทางใจ ได้แก่การงานที่ทำแล้วให้เกิดเอิบอิ่มในใจ เพราะปราศจากโทษ เช่นคิดหวังประโยชน์หวังความสุข ให้แก่ผู้อื่นเป็นต้น โดยส่วนสูงได้แก่การงานทางใจที่เป็นผลแห่งการเจริญธรรมแล้ว ได้ประสบพบเห็นตามเป็นจริง จนเกิดธัมมปีติ ความเอิบอิ่มในธรรม ที่เป็นไปทางกาย ได้แก่การงานที่เว้นจากกายทุจริต ประกอบด้วยกายสุจริต เช่นมีเมตตา อนุเคราะห์ช่วยผู้อื่นให้พ้นจากความติดขัด อุปถัมภ์บำรุงให้ได้รับความสุขความเจริญเป็นต้น ที่เป็นไปทางวาจาเว้นจากวจีทุจริต แล้วพูดแต่คำสัตย์คำจริง ที่เป็นทั้งสัจจะและธรรมะ คำพูดที่ทำให้เกิดสามัคคี และเป็นผลดีแก่ผู้สดับ มีคำพูดแนะนำสั่งสอนให้ประพฤติดี เป็นต้น การงานดังแสดงมานี้เป็นสุจิกมฺมะ การงานสะอาด แม้ถึงดังนั้น ก็ยังต้องเป็นนิสัมมการี คือ มีปกติใคร่ครวญก่อนแล้วทำ

ธรรมะ ข้อนี้ ทำให้รู้สึกทางได้ทางเสีย ถ้าทำไปโดยขาดความรอบคอบ ขาดความพิจารณาไตร่ตรองแล้ว ย่อมยังผลที่ควรจะได้ให้เสียไป ยิ่งเป็นการงานใหญ่ที่สำคัญ จำต้องใช้การใคร่ครวญยิ่งขึ้น ไม่ควรวางราคาของกิจการที่ตนทำว่าเล็กน้อยไม่เป็นไร ผลุนผลันทำไปอาจให้เกิดความเสียหายได้ ข้อนี้ พึงเห็นเรื่องกษัตริย์ลิจฉวี ผู้ครองวัชชีเป็นตัวอย่าง มิได้พิจารณาให้รอบคอบถ้วนถี่ หลงเชื่อวัสสการพราหมณ์ จึงยังความพินาศมาสู่แคว้นวัชชีได้ แม้ในการบำเพ็ญความดี เช่นบำเพ็ญกัมมัฏฐานอันเป็นงานของจิต หากผู้เจริญมิได้ใช้ความคิด มุ่งแต่เจริญเป็นจิตตภาวนา ถ้าไม่ถูกกับจริต ก็เป็นเหตุให้เกิดความท้อถอย แต่เมื่อได้ใคร่ครวญให้แก่จริตก่อนแล้วบำเพ็ญย่อมมีผลไพบูลย์ ไม่กลับเป็นโทษในภายหลังได้ ผู้จะปฏิบัติธรรมข้อนี้ให้ถาวร จึงต้องตั้งอยู่ในสัญญมะ คือความสำรวมระวัง

ความสำรวมระวัง เป็นธรรมสำคัญ เพราะเป็นเครื่องป้องกันเหตุร้ายทั้งภายในภายนอก เพราะการได้เห็นได้ฟังเป็นต้นนั้น เป็นสื่อเครื่องล่อให้กระทำกรรมต่าง ๆ เมื่อได้ประสบอารมณ์อันจะยั่วยวนให้ทะเยอทะยาน หรือทำให้เกรงกลั

ก็สำรวมระวังห้ามกันมิให้หลงติดอยู่ หรือหวาดหวั่นไปตาม ไม่ผลุนผลันยินดียินร้ายจนเกินกว่าเหตุ เมื่อเป็นเช่นนี้ จะทำอะไรก็มีความเรียบร้อยเป็นผล ทำให้เป็นผู้มีอาจาระมรรยาทเรียบร้อย ทั้งสามารถหลีกพ้นจากทุจริต การดำเนินชีวิตก็เป็นไปในทางถูกทางชอบ แต่ยังต้องประกอบด้วย สมชีวิตา การมีชีวิตเป็นอยู่โดยธรรม

คุณธรรมข้อนี้ ย่อมคุ้มครองการเป็นอยู่ให้มีความสุข เพราะชีวิตจะเป็นอยู่ได้ ด้วยปัจจัยเป็นเครื่องอาศัย แต่ถ้าปัจจัยนั้นได้มาโดยทางมิชอบ แม้จักอำนวยประโยชน์แก่ชีวิต ก็ได้ชื่อเป็นการทุจริต ผู้นั้นย่อมมีใจเดือดร้อนอยู่เสมอ เพราะได้แลเห็นทุจริตของตน เมื่อเว้นจากทุจริตแล้ว แสวงหาโดยสุจริตตามความสามารถ ถึงไม่สมบูรณ์เต็มที่ แต่ก็ได้ความสะดวกสบายใจ นี้ก็เป็นธัมมชีวิตา มีความเป็นอยู่โดยธรรมประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ได้แก่การดำรงชีวิตอยู่ด้วยมุ่งความถูกความยุติธรรมเป็นเบื้องหน้า ทั้งแก่ตนด้วย และแผ่ความถูกความชอบความยุติธรรมนั้นแก่ผู้อื่นด้วย จะมุ่งความถูก ความชอบของตนฝ่ายเดียวไม่ได้ เพราะนั่นเป็น อัตตาธิปไตย มุ่งความสะดวกของตนเป็นใหญ่ ถ้าทุกคนต่างมุ่ง อัตตาธิปไตย ไม่มุ่งธรรมะ หรือเป็นอยู่ด้วยธรรมะแล้ว ความเป็นอยู่แห่ง

สังคมมนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างดีไม่ได้ เพราะต่างฝ่ายก็มุ่งตนเป็นใหญ่ไม่มีใครรับผิด มีแต่ผู้รับถูก แต่เมื่อยึดหลักธรรมะเป็นธัมมาธิปไตยแล้ว ทุกคนดำเนินเข้าหาหลักธรรมนั้นก็สามารถลงกันได้เพราะมีธรรมร่วมกัน ในที่บางแห่งสมเด็จพระบรมศาสดาทรงสั่งสอนให้เสียสละทุกอย่าง แต่ให้รักษาธรรมไว้ ตามนัยแห่งพระพุทธภาษิตว่า องฺคํ ธนญฺชีวิตญฺ-จาปิ สพฺพํ อปฺเปวชเห ธมฺมมนุสฺสรนฺโต เมื่อมาระลึกถึงธรรม ทรัพย์ อวัยวะ แม้ชีวิต ก็ควรเสียสละทั้งนั้น คุณธรรมทั้ง ๖ ประการที่แสดงมาตั้งแต่ต้นนี้ จักอำนวยผลดีบริบูรณ์เกิดมีขึ้นได้ ก็อาศัยบุคคลเป็นผู้ไม่ประมาท สมเด็จพระบรมโลกนาถจึงทรงแสดงอัปปมาทธรรมไว้เป็นประการสุดท้าย

อันความไม่ประมาทนั้นเป็นคุณอุดหนุนความดีให้มั่นคงเจริญ และป้องกันความเสื่อมไม่ให้เกิดขึ้น เป็นคุณธรรมรวบยอด พระบรมศาสดาจึงได้ตรัสในเวลาใกล้จะปรินิพพานว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราเตือนท่านทั้งหลาย สังขารมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด ดังนี้ ตามนัยแห่งพระพุทธภาษิตนี้ ผู้มุ่งแต่ประโยชน์ตน ไม่บำเพ็ญประโยชน์เพื่อหมู่เพื่อส่วนรวมก็ชื่อว่าประมาท ผู้ทำแต่

ประโยชน์ผู้อื่นเว้นประโยชน์ตนก็ชื่อว่าเป็นผู้ประมาท ความไม่ประมาทนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับการงาน ได้แก่อาการที่ไม่เลินเล่อ ปล่อยปละละเลยทอดทิ้งเฉื่อยชาในธุรกิจที่ควรทำหรือจำต้องทำ ในส่วนที่เกี่ยวแก่ธรรมปฏิบัติ ได้แก่อาการที่ไม่หลงมัวเมาติดอยู่ในโลกธรรม ในวัย ในทรัพย์ ในชีวิต เร่งประกอบกิจละความชั่วบำเพ็ญความดี ให้ทรงภูมิธรรมสูงขึ้นโดยลำดับ

ธรรมะทั้ง ๗ ประการ มี อุฏฐานะ ความเป็นผู้หมั่นเป็นอาทินี้ เป็นธรรมอันเป็นเหตุ เครื่องเจริญยศทั้ง ๓ คือ อิสสริยยศ ยศคือความเป็นใหญ่เหนือความชั่ว เกียรติยศ ยศคือชื่อเสียงที่นิยมสรรเสริญที่ระบือไป ปริวารยศ ยศคือความที่บุคคลนับถือแวดล้อม เมื่อบุคคลทำให้เกิดมีขึ้น ยศทั้ง ๓ นั้นก็เป็นผลมีประจำอยู่ภายใน คือที่ตนนั่นเอง ไม่ต้องมีผู้ตั้งให้ ใครตั้งให้ก็ไม่ได้ ใครถอดถอนก็ไม่ได้ ย่อมติดตามตนไป เป็นบุญกุศลอยู่ในปัจจุบัน ถ้ายังมีภพมีชาติต่อไป ก็เป็นชนกกรรม นำให้เกิดในคติภพที่ดี จึงประมวลลงในพระพุทธภาษิตที่ยกเป็นบทอุเทศเบื้องต้นว่า อุฏฐานวโต สติมโต เป็นอาทิ ความว่า ผู้ใดหมั่นประกอบในหน้าที่การงาน มีสติกำกับไม่

หลง มีการงานชอบ รอบคอบและซื่อตรง พิจารณาตกลง แล้วจึงทำ คอยสำรวมระวังไม่ประมาท กันพลั้งพลาดเลินเล่อ ปราศจากอคติไม่ล่วงธรรม ยศย่อมเจริญแก่ผู้นั้น

เพราะเหตุนี้ ธรรมะในพระพุทธศาสนาย่อมสอนเพื่อให้บุคคลได้ประพฤติปฏิบัติที่ตนเอง มีพระพุทธภาษิตที่แสดงไว้ว่า บุคคลพึงเตือนตนด้วยตนเอง พึงพิจารณาสอบสวนตนด้วยตนเอง เมื่อบุคคลได้มีเวลาพอที่จะพิจารณาตนแล้วนำธรรมะในทางพระพุทธศาสนา ไปปรับปรุงแก้ไขหรือกระทำให้เจริญขึ้นด้วยคุณงามความดี พระพุทธภาษิต ยโสภิวฑฒนคาถานี้ก็เป็นธรรมะข้อหนึ่งที่บุคคลประพฤติปฏิบัติแล้วจักเจริญด้วยคุณงามความดี ด้วยประการฉะนี้

คุณหญิงจำเริญ ประเสริฐศุภกิจ ได้ประกอบคุณความดีมาโดยลำดับ จนในขั้นบั้นปลายแห่งชีวิตก็ได้เข้าวัดฟังธรรมะเป็นอุบาสิกาที่มั่นคงในพระบวรพุทธศาสนา จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมะมาแต่ต้นจนถึงกาลอวสานของชีวิต จึงเจริญด้วยเกียรติยศคุณงามความดีทั้ง ๓ ประการ ดังแสดงมา จึงสมนามว่า "จำเริญ" คือเป็นผู้เจริญด้วยคุณงามความดี เจริญด้วยเกียรติยศชื่อเสียง เจริญด้วยบริวาร คือมีบุตรหลานญาติพี่น้องผู้เคารพนับถือแวดล้อม ด้วยประการฉะนี้ อิมินา

ปุญญกมฺเมน ด้วยอานุภาพแห่งบุญกุศลอันบุตรธิดาและหลานของท่านพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ ได้บำเพ็ญอุทิศถึงคุณหญิงจำเริญ ประเสริฐศุภกิจนี้ ขออำนาจแห่งบุญนี้ จงอำนวยอิฏฐวิบากวิบูลมนุญญผลแด่คุณหญิงจำเริญ ในสัมปรายภพ หากจะมีญาณวิถีทางใดทางหนึ่งพึงทราบได้ ก็พึงมาอนุโมทนาในส่วนกุศลอันคณะหลานได้ประกอบบำเพ็ญนี้แล้ว จงอนุโมทนาให้สำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยบุญ เป็นการส่งเสริมบุญกุศลอันหลานได้กระทำแล้วนี้ ในที่สุดแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ ๔ รูป จักได้สวดคาถาธรรมบรรยาย เพื่อเพิ่มพูนอัปปมาทธรรม ณ กาลบัดนี้ ขอเจริญพร.

ธรรมจรณกถา

พระพรหมมุนี (ธมฺมสาร) วัดราชผาติการาม
วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุท เจตสา
อิเธว นํ ปสํสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทตีติ.

บัดนี้จักรับประทานวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในธรรมจรณกถา อนุโมทนากุศลบุญราศีทักษิณานุปทานกิจ เนื่องด้วยวันนี้เป็นสัตตมวารที่ ๔ นับแต่ถึงอนิจกรรมแห่งคุณหญิงประเสริฐศุภกิจ (จำเริญ ไกรฤกษ์) เป็นต้นมา คณะบุตรธิดาหลานของเจ้าคุณจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ์ และเจ้าภาพทั้งหลายก็เป็นหลานของคุณหญิงประเสริฐศุภกิจ มาอนุสรณ์ถึงอุปการคุณ คุณงามความดีที่คุณหญิงได้บำเพ็ญมา จึงได้ร่วมสมานฉันท์บำเพ็ญกุศลอุทิศกัลปนาผลถึงท่าน ตามวิธีทักษิณานุปทานในพระพุทธศาสนา อนุวัตตามพระพุทธดำรัสที่สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสแก่พระเจ้าพิมพิสารว่า เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ เมื่อระลึกถึงอุปการะคุณที่ท่านได้ทำไว้ก่อน ว่าท่านผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ท่านผู้นี้กระทำกิจอันนี้แก่เรา ท่านผู้นี้เป็นญาติเป็นมิตรเป็นสหายของเราดังนี้แล้ว พึงบำเพ็ญทักษิณาเพื่อท่านผู้ล่วงลับ

ไปแล้วดังนี้ คุณหญิงประเสริฐศุภกิจเป็นปูชนียบุคคลของหลาน ๆ หลานได้มาพร้อมกันบำเพ็ญกุศลอุทิศถึงท่าน ได้ชื่อว่าบูชาท่านผู้ควรบูชาเป็นอุดมมงคล ต้องด้วยพระพุทธนิพนธ์ในมงคลสูตรว่า ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ การบูชาท่านผู้ควรบูชาเป็นอุดมมงคล คือเหตุให้ถึงความเจริญอย่างสูงสุด

คุณหญิงประเสริฐศุภกิจท่านมีจิตใจสงบเป็นธรรมตั้งแต่ไหนแต่ไรมา แม้เจ็บหนักเรื้อรังเป็นเวลานาน ต้องรับทุกขเวทนาไม่สะดวกกาย วาจา ใจ แต่ท่านยังรักษาอากัปกิริยาให้แช่มชื่นแจ่มใสเบิกบาน ใครมาเยี่ยมท่านก็ได้รับความอุ่นใจสบายใจไม่เดือดร้อนใจว่าท่านได้รับทุกขเวทนา ท่านมีจิตใจเป็นยุติธรรมตรงไปตรงมา ไม่ค่อยยอมให้ใจลำเอียงด้วยอคติ ท่านจะมีจิตใจมั่นคงเที่ยงตรงในธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บรรดาผู้ที่อยู่ร่วมกันในบ้าน ไม่ว่าจะเป็นบุตรธิดาของท่านหรือใคร ที่อยู่ในความปกปักรักษาของท่าน ท่านมีเมตตากรุณาเอ็นดูสงสารเสมอกัน ตั้งตนเป็นผู้นำในทางที่ดี แนะทางที่ดี แนะให้เว้นที่ชั่ว เมื่อพูดขึ้นดังนี้ ท่านผู้ที่ได้คบหาสมาคมกับคุณหญิงประเสริฐศุภกิจย่อมเห็นจริงดังว่านี้เสมอกัน อย่าว่าแต่ผู้อยู่ใกล้ชิดคุณหญิงเลย แม้ผู้อื่นที่อยู่ห่างไกลเช่นพระภิกษุสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ ซึ่งสนิทคุ้นเคยกับท่านก็ออกปากสรรเสริญความเรียบร้อย มีจิตใจเยือกเย็น

เป็นธรรมของท่าน ชีวิตประวัติของท่านจึงงดงามตั้งแต่ต้นจนถึงอวสานแห่งชีวิตของท่าน ท่านจึงควรเป็นที่เคารพนับถือของบุตรธิดาญาติมิตรทั่วกัน

อันท่านผู้มีปรกติประพฤติธรรมด้วยกายวาจาใจ ย่อมควรในการสรรเสริญในปัจจุบัน ครั้นละไปแล้วย่อมบันเทิงใจในสวรรค์ ต้องด้วยพระพุทธภาษิตประพันธ์ที่ได้ตั้งไว้เบื้องต้นนั้นว่า โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุท เจตสา เป็นต้น ความว่าท่านผู้ใดมีปรกติประพฤติธรรมด้วยกายวาจาใจ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญท่านผู้นั้นในโลกนี้แน่แท้ ครั้นละโลกนี้ไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์ดังนี้

ตามพระคาถาพุทธภาษิตนี้เป็นอันรับรองโลกหน้าหรือภพหน้าของสัตว์ทั้งหลายว่ามี ภพหรือภูมิเบื้องหน้านั้นเรียกว่าคติ แปลว่าภูมิเป็นที่ไป ถ้าเป็นที่ไปดีก็เรียกว่าสุคติ ถ้าเป็นที่ไปชั่วก็เรียกว่าทุคติ จะไปดีหรือไปชั่วก็แล้วแต่ความประพฤติของบุคคล ถ้าประพฤติดีเป็นธรรม ภูมิเป็นที่ไปก็เป็นสุคติ ถ้าประพฤติชั่วเป็นอธรรม ภูมิเป็นที่ไปก็เป็นทุคติ ธรรมและอธรรมมีผลไม่เสมอกัน ต้องด้วยประพันธภาษิตว่า น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อุโภ สมาวิปากิโน เป็นต้น ความว่าธรรมและอธรรมทั้งสองมีผลหาเสมอกันไม่ อธรรมนำไปสู่นรก ธรรมให้ถึงสุคติ

ดังนี้ นรกหมายถึงสถานที่ไร้ความเจริญ สุคติหมายถึงสถานที่ที่ดีที่มีความเจริญ ธรรมและอธรรมก็ปรากฏที่กายวาจาใจของบุคคล เมื่อธรรมปรากฏ กายวาจาใจก็เป็นสุจริต เมื่ออธรรมปรากฏ กายวาจาใจก็เป็นทุจริต คำว่าประพฤติธรรมก็คือประพฤติสุจริตด้วยกายวาจาใจนั่นเอง กายวาจาใจที่เป็นสุจริต จึงเป็นกายวาจาใจที่เป็นธรรม กล่าวโดยเฉพาะก็เป็นสัจธรรม คือสภาพที่ทรงความจริงไว้ เป็นจริงแน่นอนคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง เช่นทำบาปให้ผลเป็นทุกข์จริง ทำบุญให้ผลเป็นสุขจริง เบียดเบียนประหัตประหารกันเป็นทุกข์จริง เว้นเสียได้เป็นสุขจริง ผู้ประพฤติกายวาจาใจไปตาม เว้นส่วนที่ชั่วทำข้อที่ดีที่ชอบชื่อว่าประพฤติธรรม อนึ่งสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขาเป็นจริงโดยสมมติ และสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขานั้น เมื่อว่าโดยปรมัตถ์ก็ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา เป็น นิสฺสตฺโต มิใช่สัตว์ นิชฺชีโว มิใช่ชีวะ สุญฺโญ ว่างจากตัวตน เป็นปรมัตถสัจจะจริงอย่างยิ่ง สมมติสัจจะไม่ควรถือมั่น ควรรู้เท่าทัน ปรมัตถสัจจะควรเรียนให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ประพฤติกายวาจาใจไปตามหลักสัจธรรมนั้น ไม่ฝ่าฝืนสัจจะก็ชื่อว่าประพฤติธรรม ส่วนที่ขัดกับหลักสัจธรรม ประพฤติเข้าข้างตน แม้เห็นว่าชั่วแต่ตนยังได้ประโยชน์ ยังขืนทำไม่คำนึงถึงผลชั่ว ชื่อว่าประพฤติธรรม

เป็นทุจริต โทษแห่งการประพฤติทุจริตและอานิสงส์แห่งการประพฤติสุจริต สมเด็จพระธรรมสามิศร์ทรงแสดงไว้ในกรณียสูตร โดยใจความว่า ทุจริตเมื่อบุคคลประพฤติแล้วย่อมได้รับโทษคือ ตนเองติตนเองได้ ท่านผู้รู้พิจารณาแล้วย่อมติเตียน ชื่อเสียงข้างเสียลือกระฉ่อนไป เป็นผู้หลงใหลทำกาลกิริยา ละไปแล้วย่อมเข้าถึงคติภพภูมิที่ชั่ว ฝ่ายสุจริตเมื่อบุคคลประพฤติแล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์คือตนเองติตนเองไม่ได้ ท่านผู้รู้พิจารณาแล้วย่อมสรรเสริญ ชื่อเสียงเกียรติคุณย่อมฟุ้งขจรไป ไม่หลงใหลทำกาลกิริยา ครั้นละไปแล้วย่อมเข้าถึงคติภพภูมิที่ดี นอกจากนี้ท่านผู้ประพฤติธรรมยังนำให้ประสบผลเป็นปัจจุบัน คือย่อมได้รับความสะอาดกายวาจาใจ ความสงบเยือกเย็นใจ ความสว่างแจ่มใสแห่งใจ ความสะอาดความสงบเยือกเย็น ความสว่างแจ่มใสเป็นคุณปรากฏแก่ท่านผู้ประพฤติธรรมสุจริต ความสะอาดเกิดจากกายวาจาจิตที่เป็นสุจริตเป็นปกติ จัดเป็นตัวศีล ความสงบเกิดเพราะใจตั้งมั่นเป็นตัวสมาธิ ความสว่างแจ่มใสเกิดเพราะมีความรู้เป็นตัวปัญญา ศีลย่อมทำหน้าที่ปกครองกายวาจาใจให้เป็นปรกติเหมือนพี่เลี้ยงคอยบริบาลบำรุงทารกฉะนั้น สมาธิทำหน้าที่ประคองจิตให้หนักแน่นมั่นคง ไม่วอกแวกฟุ้งซ่านซบเซา เหมือนเสาสำหรับค้ำจุนตัวเรือนไม่ให้โยกคลอนฉะนั้น ปัญญาทำหน้าที่

ให้ความสว่างใจ กำจัดมืดใจให้หมดไปเหมือนดวงไฟสำหรับส่องฉายให้ความสว่าง ฉะนั้น ท่านผู้ประพฤติสุจริตด้วยกายวาจาใจจึงชื่อว่าผู้ประพฤติธรรม ท่านผู้ประพฤติธรรม ครั้นละโลกนี้ไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์

คุณหญิงประเสริฐศุภกิจท่านมีชีวประวัติสัมปยุตด้วยธรรม มีกายวาจาใจสุจริต เรียบร้อยดงามน่านับถือ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมคือความเที่ยงตรงปราศจากความเอนเอียงด้วยอคติทั้ง ๔ ชีวิตของท่านจึงแจ่มใสตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงที่สุด ดุจพระพุทธภาษิตที่ตรัสสรรเสริญไว้ว่า

ฉนฺทา โทสา ภยา โมหา โย ธมฺมํ นาติวตฺตติ
อาปูรติ ตสฺส ยโส สุกฺกปกฺเขว จนฺทิมา

ท่านผู้ใดไม่ประพฤติล่วงละเมิดธรรมะเพราะความพอใจ ความขัดเคือง ความกลัว และความหลง เกียรติยศของท่านผู้นั้นย่อมเจริญเต็มที่ เหมือนดวงจันทร์ในวันเพ็ญส่องแสงจำรัสอยู่ฉะนั้น

คุณธรรมที่มีในคุณหญิงประเสริฐศุภกิจ จึงเป็นเหตุให้เกิดความอุ่นใจแก่บุตรธิดาญาติมิตรหลานเหลนของท่านตลอดกาลนาน ได้ชื่อว่าท่านได้วางแบบแผนอันดีไว้ให้อนุชนในภายหลังได้ประพฤติตามเป็นเยี่ยงอย่างที่ดี ด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจกุศลราศีทักษิณานุปทานปัจโจปการกิจ ซึ่งหลาน ๆ ของคุณหญิงประเสริฐศุภกิจ (จำเริญ ไกรฤกษ์) ได้บำเพ็ญอุทิศแล้วนี้ จงเป็นบุญราศีมีวิปาโกภาสสามารถอำนวยอิฏฐมนุญผลสุขประโยชน์ แก่คุณหญิงประเสริฐศุภกิจผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น โดยสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพทุกประการ ขอให้ท่านได้ทราบกุศลส่วนนี้แล้วอนุโมทนา และประสาธน์ประสิทธิพิพิธพรให้ลูกหลานญาติมิตรเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ ๔ รูปจักได้สวดพระคาถาธรรมบรรยายโดยสรภัญญวิธี เพิ่มพูนอัปปมาทธรรมแก่สมาคมโดยสมควรแก่กาลเวลา วิสัชนาพระธรรมเทศนายุติด้วยเวลา ด้วยประการฉะนี้ ขอเจริญพร.

อปจายนกถา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วาสโน) **วัดราชบพิธ**

แสดงเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

เย วุฑฺฒมปจายนฺติ นรา ธมฺมสฺส โกวิทา
ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ ปาสํสา สมฺปราโย จ สุคฺคติ

บัดนี้จะแสดงพระธรรมเทศนา เป็นธรรมีกถา อนุโมทนาในกุศลจริยาทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งบุตรธิดามีน้ำใจเป็นสามัคคีธรรมร่วมกันบำเพ็ญกุศล เพื่อประมวลวิบากสมบัติเหล่านี้ ฉลองพระเดชพระคุณ ท่านผู้เป็นมารดา คือ คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ (จำเริญ ไกรฤกษ์) ผู้ถึงมรณกรรมล่วงลับไปแล้ว ตามธรรมดาของสังขาร ทั้งนี้ก็อาศัยว่า บุตรธิดาต่างมาระลึกถึงอุปการคุณของท่านผู้เป็นมารดา ซึ่งได้เคยอุปถัมภ์ค้ำชูเลี้ยงดูตนมา ตั้งแต่เล็กแต่น้อยจนเติบใหญ่ ครั้นมาบัดนี้ ท่านถึงมรณกรรมล่วงลับไป ก็เป็นธรรมดาของบุตรธิดาที่ดี มีกตัญญูกตเวทิตาธรรม

ประจำใจ จะพึงบำเพ็ญกุศลเป็นการตอบสนองพระคุณท่านตามกำลังความสามารถ เพราะว่าเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่บุตรธิดามาระลึกถึงอุปการคุณของท่าน ปรารถนาจะสนองพระคุณท่านย่อมสามารถที่จะตอบสนองพระคุณท่านด้วยปัจจัย มีอาหารเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เป็นต้น สนองพระคุณเพื่อให้ท่านได้รับความสุขความสบายตามสมควร แต่บัดนี้ท่านมาถึงมรณกรรมล่วงลับไปสู่ปรโลก การตอบสนองพระคุณท่าน จึงต้องเปลี่ยนเป็นการบำเพ็ญกุศลตามศาสนะประเพณี เพื่ออุทิศส่วนกุศล กัลปนาผล เหล่านี้สนองพระคุณท่าน ด้วยน้ำใจกตัญญูกตเวที ซึ่งทางพระศาสนา ยอมรับรองว่า สามารถจะสำเร็จผลสมความปรารถนาได้ ตามกำลังคติวิสัยของท่านนั้น ๆ

คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ (จำเริญ ไกรฤกษ์) ท่านได้ดำเนินชีวิตสมกับชื่อของท่านที่ว่า จำเริญหรือเจริญ คือมีแต่ความรุ่งเรืองสุกใสเป็นลำดับมา ในฐานะที่ท่านเป็นแม่เจ้าเรือนก็ได้พยายามทำหน้าที่ของแม่เจ้าเรือน โดยความซื่อสัตย์สุจริตสมกับหน้าที่ มีการอบรมนิสัยบุตรธิดาให้เป็นผู้เจริญด้วยวิชาความรู้ และความประพฤติปฏิบัติในทางดีงามอยู่เสมอจนปรากฏว่า บุตรธิดาได้เป็นผู้สามารถตั้งตนอยู่ในฐานะที่น่าเคารพนับถือกราบไหว้จากชนทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นการแสดง

ให้เห็นว่า บุตรธิดาเหล่านี้ได้รับการอบรมจากท่านผู้เป็นมารดามาเป็นอย่างดีแล้ว เพราะคุณหญิงประเสริฐศุภกิจ (จำเริญ ไกรฤกษ์) ท่านเจริญด้วยชาติวุฒิ วัยวุฒิ ตลอดถึงคุณวุฒิ ที่น่าเคารพนับถือกราบไหว้บูชาของผู้น้อยทั่ว ๆ ไป ว่าโดยฐานะอุบาสิกาผู้นับถือพระรัตนตรัย ก็นับว่าท่านเป็นผู้มีความเชื่อ ความเลื่อมใสมั่นคงต่อพระรัตนตรัย ทั้งที่ลับและที่แจ้ง พยายามประพฤติปฏิบัติตน สำรวมส่วนกาย ส่วนวาจา ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์เป็นศีลอยู่เสมอ ประกอบทั้งพยายามปฏิบัติตน เพื่องดเว้นความชั่ว ความเสียหาย ซึ่งเป็นบาปเป็นอกุศล ให้หมดไปจากอัธยาศัย ตามกำลังความสามารถ และในขณะเดียวกัน ก็พยายามอบรมฝึกฝนบ่มนิสัย เพื่อให้เกิดคุณงามความดีขึ้นตามหลักคุณธรรม มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สนใจในการที่จะศึกษา สดับตรับฟังข้ออรรถธรรมะ เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา จะได้ปรับปรุงนิสัยใจคอของตนให้เจริญขึ้นตามแนวคุณธรรม ข้อนี้ก็นับว่า ท่านเป็นผู้จำเริญเป็นมงคลนามโดยแท้จริง เพราะจำเริญขึ้นด้วยคุณธรรม มีคุณธรรมความดีที่มีปรากฏอยู่ในอัธยาศัยสันดานของท่าน จึงเป็นที่น่าเคารพนับถือกราบไหว้บูชา โดยเฉพาะของบุตรและธิดาตลอดจนญาติมิตร เพราะบุคคลทั้งหลายจะสามารถ

เจริญกว่ากันและกันได้ หาใช่เพราะชาติ และชื่อโคตรเท่านั้นไม่ ข้อสำคัญในทางพุทธศาสนา มุ่งถึงคุณวุฒิ คือผู้เจริญด้วยคุณสมบัติมีอปจายนะนอบน้อมท่านผู้เจริญเป็นต้น ที่จะเป็นเครื่องส่งเสริมให้เจริญผิดกว่ากัน

ข้อนี้สมเด็จพระผู้มีพระภาค ได้ตรัสเทศนา ดังอุเทศคาถาว่า

เย วุฑฺฒมปจายนฺติ นรา ธมฺมสฺส โกวิทา
ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ ปาสํสา สมฺปราโย จ สุคฺคติ

ความว่า นรชนเหล่าใด ฉลาดในธรรม นอบน้อมท่านผู้เจริญ นรชนเหล่านั้น ย่อมมีความสรรเสริญในปัจจุบันนี้ และมีสุคติเป็นเบื้องหน้า ดังนี้

อันนรชนผู้ฉลาดในธรรมะนั้น คือผู้ฉลาดเลือกเฟ้นธรรมะอันเหมาะสมแก่ตน มาประพฤติยึดเป็นหลักประจำใจมั่นคง ไม่กลับกลอกเคลื่อนคลายเพราะเหตุไร ๆ มีธรรมะเป็นอธิปไตย มีธรรมะเป็นสรณะอย่างสูงสุด ส่วนผู้รู้เพียงข้อธรรมะแม้มาก แต่ไม่บำเพ็ญธรรมะจนแนบแน่นถึงใจมีใจเป็นธรรมะ เมื่อมีเหตุบางอย่างมาขัดขวาง ก็มักละทิ้งธรรมะเสียง่าย ๆ ผู้เช่นนี้ย่อมประพฤติธรรมะเพื่อเห็นแก่ตนเป็นอัตตาธิปไตยบ้าง เพราะเห็นแก่โลกเป็นโลกาธิปไตยบ้าง จึงไม่ได้ปีติปราโมทย์เพราะธรรมปฏิบัติ มักชวนให้ประพฤติ

ธรรมะน้อมไปในทางฉุดธรรมะเข้าอัธยาศัยตน มิได้ประพฤติตนให้ละเอียดประณีตเข้าหาหลักธรรมะ มักสนับสนุนอัธยาศัยตนที่หนักอยู่ในความโลภให้มีความโลภยิ่งขึ้น อัธยาศัยที่หนักในความโกรธก็คอยหาเชื้อสุมให้โกรธระอุลุกลามยิ่งขึ้น อัธยาศัยที่หลงมัวเมาก็แสวงหาแต่ช่องหลอกลวง มาแก้กลับชวนให้หลงใหลใฝ่ฝันยิ่งขึ้น ประหนึ่งจะประพฤติธรรมะซึ่งเป็นเหตุทำลายโลภโกรธหลงให้เบาบางห่างหายจากอัธยาศัย กลับหวงแหนถนอมโลภโกรธหลงให้เจริญยิ่งขึ้น หวงโลภโกรธหลงซึ่งเป็นอกุศลต้นตอสำคัญไว้เท่าใด ก็เป็นห่วงรึงรัดอัธยาศัยให้จมอยู่ในห้วงกิเลสหนักลงเท่านั้น จึงไม่นับว่าเป็นผู้ฉลาดในธรรม เพราะมีใจตกอยู่ในอำนาจกิเลส หาอยู่ในธรรมะไม่

ส่วนผู้ที่ท่านสรรเสริญว่า เป็นผู้ฉลาดในธรรมะนั้น ย่อมยึดธรรมะเป็นหลักปฏิบัติ จนรู้จักเหตุผล ประจักษ์ว่าส่วนนี้เป็นเหตุเสื่อมควรละเว้น ส่วนนี้เป็นเหตุเจริญควรอบรม แล้วอบรมตนให้หลีกพ้นจากเหตุเสื่อมทั้งแก่ตนและผู้อื่นทุกด้าน อย่างรอบคอบถี่ถ้วนไม่ทิ้งเศษเสื่อมแม้เล็กน้อยไว้ ด้วยความดูหมิ่นว่ามีประมาณน้อย หมั่นฝึกฝนอบรมนิสัยให้ตั้งอยู่ในเหตุของความเจริญทุกประการ ไม่ท้อถอยอยู่ทุก

อิริยาบถ คอยอบรมบำเพ็ญกายวาจาใจ จนตั้งอยู่ในความเจริญ เป็นกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต จะดำเนินความคิด ความเห็น เพื่อความเจริญในด้านอาชีพ เกียรติยศชื่อเสียง หรือในสิ่งอันเป็นคุณประโยชน์ประการอื่นอย่างไร ก็ต้อง ใคร่ครวญรอบคอบ ไม่ให้ขัดเหตุผลตนประมาณการและ บริษัทแล้ว จึงดำเนินงาน ถ้าขัดกับเหตุผลเป็นต้นเสียแล้ว ความคิดความเห็นนั้น ๆ ขึ้นจัดดำเนินไป ย่อมติดขัดถูกตัด รอน เป็นการถึงภยันตรายได้ง่าย

จริยาของท่านผู้ฉลาดในธรรมะ มีใจถึงธรรมะนั้น ย่อม หนักอยู่ในความนอบน้อมบุคคลผู้เจริญ คือมีสัมมาคารวะ อ่อนโยนเคารพบูชาท่านผู้เจริญ ไม่เย่อหยิ่ง โอ้อวด ดื้อดึง ถือรั้น กระด้าง ด้วยทิฐิมานะอยู่เป็นปรกติ นับถือท่าน ผู้เจริญประดุจของหนัก ซึ่งจะต้องประคับประคองยกย่อง ทะนุถนอมด้วยความระมัดระวังตลอดไป

ความนอบน้อมนับเป็นกิจสำคัญยิ่ง ในมนุษย์มณฑล ประการหนึ่ง เป็นธรรมะที่ทำบุคคลให้เปลี่ยนจากฝ่ายต่ำเป็น ฝ่ายสูง ทำผู้ที่สูงให้เป็นผู้ที่เขานิยมนับถือยิ่งขึ้น เมื่อว่าโดย ที่เป็นไปในหมู่คณะก็เป็นเครื่องที่ทำให้มีสง่างดงาม ด้วย ระเบียบลดหลั่นเป็นผู้ใหญ่ผู้น้อยตามชั้นและฐานานุรูป ถ้าไม่

เช่นนั้นก็จะหาความสุขความเจริญไม่ได้ เพราะต่างฝ่ายจะถือว่าไม่มีความต่างอะไรกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น ใครเล่าจะเป็นผู้คุ้มครองใคร ใครเล่าจะเป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำชูใคร เมื่ออาการทั้งสองนี้ไม่มีแล้ว โลกจะได้ความสุขความเจริญมาแต่ที่ไหน เหตุนี้ท่านผู้ฉลาดในธรรม จึงเป็นผู้นอบน้อมท่านผู้เจริญด้วยน้ำใจอันงามอย่างแท้จริง

ท่านผู้เจริญที่ควรได้รับการนอบน้อมนั้น ท่านจำแนกออกเป็นสามประเภท คือ ท่านผู้เจริญโดยชาติหนึ่ง ท่านผู้เจริญโดยอายุหนึ่ง ท่านผู้เจริญโดยคุณงามความดีหนึ่ง ชาติวุฒิและวัยวุฒิ บุคคลจะเลือกตามความปรารถนาของตนมิได้ ย่อมแล้วแต่เมื่ออุบัติมาได้อยู่ในชาติตระกูลที่เขายกย่องนับถือว่าสูงส่งเพียงไร และมีอายุเสื่อมสิ้นไปมาก คือ ดำรงชีวิตอยู่ในโลก ผ่านความเป็นไปของโลกมากกว่าเขาเพียงไร ก็นับว่าเป็นผู้เจริญควรได้รับการนอบน้อมจากผู้มีชาติและวัยอ่อนกว่า เพราะผู้เจริญโดยชาติ ย่อมมีโอกาสศึกษาศิลปวิทยาการ และอบรมในกิจการอันสูงส่งกว่า ผู้เจริญโดยวัยได้พบเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ของโลกวิสัยมากกว่าผู้เกิดภายหลัง นับว่าเป็นรัตตัญญู ผู้รู้ราตรีนาน จึงควรได้รับความนอบน้อมจากผู้อ่อนกว่า

ส่วนคุณวุฒิ คือ ผู้เจริญโดยคุณความดีนั้น ทุกคนสามารถอบรมเพิ่มพูนให้แก่ตนเอง จนเต็มปรารถนาได้ ไม่มีใครกีดขวางหวงแหนห้ามปราม ไม่เลือกเพศ ชั้น วรรณะ ไม่เลือกชาติตระกูล ใครอบรมบำเพ็ญให้มากในตนเพียงไรยิ่งได้รับการนอบน้อมจากผู้อื่น แม้ผู้เจริญโดยชาติหรืออายุก็ย่อมนอบน้อมผู้เจริญโดยคุณความดี ที่มีชาติอายุต่ำกว่าได้

การประพฤตินอบน้อมต่อท่านผู้ทรงคุณวุฒิ ก็เท่ากับบูชาท่านผู้ควรบูชา สนับสนุนยกย่องผู้ทรงคุณงามความดี แสดงอัธยาศัยปรารถนาคบแต่บัณฑิต จึงติดต่อใกล้ชิดนอบน้อมเช่นนั้น ล้วนเป็นสง่าราศี ท่านจึงยกย่องว่า เป็นอุดมมงคลประการหนึ่ง

อันบุคคลผู้เจริญโดยคุณงามความดี คือผู้ที่มีธรรมะเป็นอธิปไตย มีธรรมะเป็นสรณะอย่างยิ่ง เกิดในตระกูลใด ย่อมยังตระกูลนั้นให้จำเริญสุข อยู่ในหมู่คณะใดย่อมยังประโยชน์อันยิ่งใหญ่ให้เกิดแก่หมู่คณะนั้น มีชีวิตเป็นประโยชน์ เกื้อกูลแก่ชนหมู่มากเหมือนร่มไม้ใกล้ทาง ผู้สัญจรไปมา ได้อาศัยร่มเงา สะดวกสบายดีกว่าร่มไม้ในป่าลึก ฉะนั้น

ชาติวุฒิ สามารถดำรงอยู่เพียงชีวิตของบุคคล เพียงสองสามชั่วเท่านั้น วัยวุฒิก็ชั่วอายุบุคคลคนเดียว ส่วนคุณวุฒิ

ย่อมสามารถดำรงอยู่ รับการนอบน้อม เคารพสักการะจากบุคคลไม่เลือกชาติชั้นวรรณะ เนิ่นนาน ไม่จำกัดเวลา พึงเห็นสมเด็จพระบรมศาสดา ผู้ยอดแห่งคุณวุฒิบุคคล เป็นนิทัศนะ หากพระองค์อาศัยแต่พระชาติวุฒิ และพระวัยวุฒิเท่านั้น พระคุณวุฒิของพระองค์คงไม่ต่างอะไรกับเจ้าผู้ครองนคร แต่นี่พระองค์เป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นคุณวุฒิชั้นบรมศาสดาเอกในโลก ใหญ่ยิ่งกว่าวุฒิบุคคลทั้งหลาย ตลอดจนกาลบัดนี้ก็ยังมีผู้สักการะเคารพบูชา พระคุณธรรมของพระองค์ และนับว่าพระองค์มีพระคุณสมบัติควรรับการนอบน้อมเคารพทั้งสามประการ คือพระชาติของพระองค์ ก็เป็นพระชาติกษัตริย์ พระชนมายุของพระองค์ก็เจริญถึงปัจฉิมวัย พระคุณก็ยิ่งใหญ่กว่าเทพยดา มาร พรหม จึงสามารถดำรงพระองค์เป็นวุฒิบุคคลของพุทธมามกะชนทั้งหลายสืบมาจนกาลทุกวันนี้

ก็การแสดงการนอบน้อมต่อวุฒิบุคคลนั้น นอกจากแสดงกิริยาอ่อนน้อมมีการกราบไหว้ด้วยสัมมาคารวะแล้ว ข้อสำคัญอยู่ที่การน้อมนำคุณงามความดีของท่านวุฒิบุคคลนั้น ๆ มาเป็นแบบฉบับ เพื่อเจริญส่วนดีให้แก่ตนเองยิ่ง ๆ ขึ้น ผู้หวังผลแห่งอปจายนธรรม จึงควรพิจารณาตรวจตราอัธยาศัย

ของตน ให้แน่นอน แนบแน่น ในอัธยาศัย คือมีคุณธรรม เจริญอยู่ในน้ำใจ ตลอดไตรทวารแล้ว ย่อมชื่อว่า ยกย่อง พระศาสนาให้เจริญ จะได้รับผลเป็นความสรรเสริญจาก บัณฑิตชนในภพนี้ตลอดภพหน้า สมกับคาถาที่แสดง ผลของ การนอบน้อมที่พึงได้รับในปัจจุบันว่า ธรรมะสี่ประการ คือ อายุ ผิวพรรณ สุขกาย สุขใจ กำลังกาย กำลังความคิด ย่อมเจริญแก่ผู้มีปกติ อภิวาท กราบไหว้ มีความอ่อนน้อม ยำเกรงต่อท่านผู้เจริญ ที่เรียกว่าวุฒิบุคคลเป็นนิจ ดังนี้

คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ (จำเริญ ไกรฤกษ์) เมื่อได้ พิจารณาถึงชีวิตของท่าน ตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงที่สุด ก็นับ ว่าท่านเป็นผู้เจริญสมชื่อ คือ เจริญด้วยคุณธรรมความดี หา ข้อที่บัณฑิตจะพึงตำหนิติเตียนได้ยาก เพราะท่านมีอัธยาศัย ประกอบด้วย ศรัทธา มีศีล มีสติปัญญา มีการบริจาค สนใจในการสดับตรับฟัง หาความรู้อยู่เสมอ แม้ในการสุดท้าย สายตาของท่านจะมืดมัวไปก็ตาม แต่สติปัญญาของท่าน โสตร ประสาทหาได้มืดมิดไปเช่นนั้นไม่ เท่ากับว่าจิตใจของท่าน ยังเจริญรุ่งเรืองอยู่ด้วยคุณธรรม เพราะฉะนั้นจึงเป็นการ สมควรที่บุตรธิดาตลอดจนญาติมิตร จะพึงแสดงความเคารพ

นับถือกราบไหว้บูชา ถือเป็นตัวอย่างที่จะพึงประพฤติปฏิบัติตาม

ขออำนาจกุศลบุญราศีทักษิณานุปทานกิจ ที่บุตรธิดาได้ร่วมน้ำใจบำเพ็ญ เพื่อประมวลวิบากสมบัติถึงท่าน ขอจงสำเร็จประโยชน์สุขสมความปรารถนา แก่คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ (จำเริญ ไกรฤกษ์) ทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนา พระสงฆ์ทั้งสี่จะได้สาธยายปกิณณกะคาถา โดยสรภัญญวิธี พร้อมทั้งคำแปล เพื่อเพิ่มพูนกุศลสัมมาปฏิบัติ ให้ยิ่งขึ้นอีกส่วนหนึ่ง ณ กาลบัดนี้ ขอเจริญพร.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ นายกำธร สถิรกุล ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

๔ มีนาคม ๒๕๑๕